

Jesica Woźniak
Uniwersytet Zielonogórski

MICKIEWICZ POETA W WIERSZACH JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO

Prace historycznoliterackie dotyczące ogólnego kształtu twórczości Józefa Ignacego Kraszewskiego kładą główny nacisk na beletrystyczny dorobek pisarza, wspominając jedynie nieznacznie o jego wierszopisarstwie pozostającym nadal w cieniu powieści. Nie bez przyczyny jednak Kraszewskiego nazywa się tytanem pracy. Literat napisał bowiem około tysiąca tomów¹, co najprawdopodobniej zadecydowało o przyćmieniu jego twórczości poetyckiej. Być może poezje Kraszewskiego nie są wystarczająco interesujące z punktu widzenia badaczy literatury – którzy zarzucają jej niedostateczny szlif – lub też nie zachwycają tak, jak wiersze pierwszego wieszczą, jednak można je bez wątpienia uznać za typowe dla okresu wczesnego romantyzmu. Zawierają one bowiem wiele wskazówek dotyczących życia dziewiętnastowiecznego twórcy – jego bolączek, marzeń, pragnień i spostrzeżeń oraz cały wachlarz tematów ówczesnie aktualnych. Kraszewski w swoich wierszach odsłania nie tylko własne wnętrze, ale też przedstawia problemy każdego romantycznego poety, co sprawia, że twórczość jego ukazuje cechy charakterystyczne poezji wieku XIX. Można się zatem zgodzić z założeniami Józefa Bachórza, który bez zwątpienia stwierdza:

Dla zrozumienia jednak związków Kraszewskiego z romantyzmem, dla poznania głównego nurtu jego twórczości: powieściopisarstwa – owe inklinacje poetyckie są bardzo ważne. Pozwalają oświetlić nie tylko wypadki „podszyca” jego prozy wstawkami poetyckimi [...], ale przede wszystkim jego poszukiwania miejsca powieści w epoce i formuły powieści – formuły niesprzecznej z ideą poezji².

Celem niniejszego artykułu jest próba uchwycenia dominujących cech twórczości poetyckiej Józefa Ignacego Kraszewskiego przy założeniu o ich jednoczesnym zbliżeniu do twórczości typowej dla okresu wczesnego romantyzmu. Punktem odniesienia będą w tym przypadku utwory poetyckie prekursora romantyzmu polskiego – Adama Mickiewicza, a także poruszana przez niego tematyka.

1 J. Bachórz, *Józef Ignacy Kraszewski*, [w:] *Obraz literatury polskiej XIX i XX wieku. Literatura krajowa w okresie romantyzmu 1831-1863*, red. M. Janion, M. Maciejewski, M. Gumkowski, t. 3, Warszawa 1992, s. 439, cyt. za: A. Świętochowski, *Posel Prawdy: Rozmyślenia nadgrobné*. „Prawda” 1886, nr 13.

2 *Ibidem*, s. 458.

Bolesławita w swoich utworach lirycznych jawi się jako badacz ludzkiej egzystencji, poszukiwacz odpowiedzi na pytania podstawowe, odwołujące się do esencji – sedna rzeczy – ukrytej w poezji. Jak zauważa Zbigniew Sudolski:

Dla romantyków poezja [...] znaczyła więcej niż wszelka mądrość i filozofia. Romantycy byli przekonani, że tajemnicę bytu może przenikać tylko poezja ograniczająca cały kosmos, wkraczająca śmiało w nieskończoność, wędrująca nieustrudzenie przez duchowe obszary zbiorowej nieświadomości i rozwiązująca zagadkę tajemnych związków rzeczy³.

Kraszewski zdecydował się ujawnić skrywane do tej pory w cieniu szuflady wiersze, będące wyrazem jego wewnętrznej potrzeby i tęsknoty bycia poetą, dopiero wówczas, gdy zyskał on odpowiednią pozycję jako powieściopisarz i publicysta⁴. Pierwsze wydanie poezji ukazało się w 1838 roku. Wiek XIX oraz jego atmosfera miały znaczący wpływ na ówczesnych twórców. Zbigniew Sudolski zwraca uwagę, że kompletność wizerunku artysty równa była kompleksowości rozumianej jako płodność w zakresie wszystkich rodzajów twórczości literackiej⁵. Zatem: „nie mógł Kraszewski nie być również poetą, jak wielu jemu współczesnych”⁶. Wydanie poezji miało na celu utrzymanie dobrej opinii krytyków oraz dodatkowe podkreślenie wszechstronności i talentu literata⁷.

Miejsce biografii w twórczości Kraszewskiego nie jest bez znaczenia – *à rebours* – podkreśla rolę młodzieńczych poezji autora, będących odpowiedzią na pytanie o prawdziwe wnętrze introwertyka⁸. Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego i innych wielkich romantyków polskich.

Alina Witkowska pisze o Mickiewiczu następująco: „Adam Mickiewicz uważany jest za twórcę polskiego romantyzmu, za prawodawcę jego cech najbardziej charakterystycznych [...]. Poeta ten rzeźbił bowiem nie tylko własną biografię poetycką, ale torował drogę romantyzmowi w Polsce”⁹. Twórczość wieszczka stała się dla Kraszewskiego pewnego rodzaju punktem odniesienia, a literat wielokrotnie powracał do motywów, tematów i doświadczeń mickiewiczowskich, co postaram się wykazać w poniższej – analitycznej – części artykułu.

*

Halina Bursztyńska słusznie wskazuje główny zakres tematyki wierszy Bolesławity. Są to uczucia związane z utratą: przyjaźni, przeszłości, najbliższych i ojczyzny¹⁰, które ze

3 Z. Sudolski, *Kraszewski poeta*, [w:] J.I. Kraszewski, *Poezje wybrane*, wybór i wstęp Z. Sudolski, współpr. U. Krzyśiak, Warszawa 1988, s. 19.

4 J. Bachórz, *op. cit.*, s. 456.

5 Z. Sudolski, *op. cit.*, s. 5.

6 *Ibidem*.

7 J. Bachórz, *op. cit.*, s. 456.

8 *Ibidem*, s. 448.

9 A. Witkowska, R. Przybylski, *Romantyzm*, Warszawa 2001, s. 237.

10 H. Bursztyńska, *Józef Ignacy Kraszewski – poeta okresu romantyzmu (1838-1858)*, [w:] *W świecie literatury romantycznej*, red. W. Magnuszewski, Zielona Góra 1991, s. 182-183.

względu na ponadczasowość i typowość stanowią upodobania co do wyboru motywów poezji poświeceniowej. Jako młody twórca, Kraszewski ulegał modom i wpływom, wśród których szczególnie wyraźnie widoczny jest bajronizm i werteryzm, stanowiące konsekwencję fascynacji twórczością poetycką Mickiewicza. Inspiracja ta znalazła odzwierciedlenie nie tylko w poezjach – które naśladowały brzmieniem atmosferę wyrażaną przez Gustawa – ale również w powieściach, czego najlepszym przykładem jest postać Gustawa z wczesnego utworu – *Poeta i świat* (1839).

Twórczość prekursora romantyzmu polskiego miała ogromne znaczenie dla Kraszewskiego. W utworze z 1872 roku [*Rozproszeni po świecie...*] oddaje on hołd Mickiewiczowi, który staje się dla niego wzorem, nadzieją i inspiracją dla kolejnych – pozytywistycznych pokoleń.

[...] Tak tutaj na słowiańskich ziem skrajnej rubieży
 Wielkie imię Adama z tablicy nam świeci,
 [...] Duchu wieszczu! zstąp w nasze pokolenia młode!
 Niechaj się skrzepłe serca przy tobie zagrzeją...
 Uzbrój je męstwem, wiarą, napój je nadzieją,
 Daj miłość pracy – i zgodę¹¹.

Problematykę przyjaźni porusza Kraszewski w improwizacji zatytułowanej *Do moich przyjaciół* (1838). Podmiot liryczny otwarcie mówi, że nie wierzy w przyjaźń, ponieważ jest ona nieszczerą, zdradliwą i niesie wiele rozczarowań, przykrości i zawodu. Ową tematykę przedstawił w nieco inny sposób Mickiewicz w wierszu *Przyjaciele*, jednak znaczenie obu utworów pozostaje takie samo. Podobieństwo widoczne jest również miejscami w sposobie budowania frazy poetyckiej.

A. Mickiewicz
 Nie masz teraz prawdziwej przyjaźni na
 świecie¹².

J.I. Kraszewski
 Dajcie mi pokój, z przyjaźnią w tym
 świecie¹³.

Żyjący młodością

Na zainteresowanie zasługuje motyw młodości ukazany w pokoleniowej *Odzie do młodości* napisanej w 1820 roku przez Mickiewicza, który podjął także Kraszewski we fragmencie *Witoloraudy* pochodzącej z trylogii poetyckiej *Anafielas* (1840-1846). Czym jest zatem młodość dla poetów? Przedstawiciele dwóch generacji romantycznych spoglądają na tę kategorię jako na wartość decydującą o całym życiu człowieka. Przestaje

11 J.I. Kraszewski, [*Rozproszeni po świecie...*], [w:] idem, *Poezje wybrane*, wybór i wstęp Z. Sudolski, współpr. U. Krzysiak, Warszawa 1988, s. 91.

12 A. Mickiewicz, *Przyjaciele*, [w:] idem, *Wybór poezji*, oprac. C. Zgorzelski, t. 2, Wrocław 1997, s. 27.

13 J.I. Kraszewski, *Do moich przyjaciół*, [w:] idem, *Poezje*, t. 1, Warszawa 1843, s. 14.

mieć ona znaczenie biologiczne czy socjologiczne¹⁴ na rzecz elementu nadrzędnego, gwarantującego szczęście i spełnienie w świecie.

<p>A. Mickiewicz Razem, młodzi przyjaciele!... W szczęściu wszystkiego są wszystkich cele; Jednością silni, rozumni szalem, Razem, młodzi przyjaciele!...¹⁵</p>	<p>J.I. Kraszewski O! wówczas młodość słodką godziną, Człowiek się uczy, pragnie i spodziewa. A czegoż więcej do szczęścia potrzeba? Pragnienia tylko, zapału, nadziei!¹⁶</p>
---	---

Młodość staje się adresatem monologu lirycznego, do którego osoby mówiące w wierszach zwracają się bezpośrednio za pomocą apostrof: „Młodości! dodaj mi skrzydła!”¹⁷ (Mickiewicz), „O wieku młody, tyś wiosną człowieka!”¹⁸ (Kraszewski). Przedstawiciel pierwszego pokolenia wyraża swój sprzeciw wobec zepsucia skostniałego oświeceniowego porządku, podobnie jak bohater wiersza Kraszewskiego, oponujący wobec nierealnego widzenia świata.

<p>A. Mickiewicz Bez serc, bez ducha, to szkieletów ludy; [...] [...] Niechaj, kogo wiek zamroczy, Chyląc ku ziemi poradłone czoło, Takie widzi świata koło, Jakie tępymi zakreśla oczy [...]!²⁰</p>	<p>J.I. Kraszewski Biada, kto młody na świat patrzy staro Zimnymi piersi, obojętnym okiem, I nic nie znając, nic poznać nie żąda, Nic nie uczuwszy, nic uczuć nie pragnie!¹⁹</p>
---	---

Jest zatem młodość wyznacznikiem i koniecznym elementem świata nowego, stojącego u progu świeżego – romantycznego – spojrzenia, wedle którego człowiek i jego pragnienia pozostają w centrum zainteresowania. Młodość jest wartością u Kraszewskiego z perspektywy późniejszej.

Wiejska sielanka

Warto również zwrócić uwagę na to, że Kraszewski, podobnie jak Mickiewicz, sięgał również do elementów ludowych. Owe przekonania są szczególnie widoczne w poezjach oraz powieściach autobiograficznych, takich jak *Poeta i świat*, *Pamiętniki nieznanego*, *Sfinks*, *Powieść bez tytułu czy Od kolebki do mogiły*²¹, w których niezwykle często pojawia się kontrastowe zestawienie wsi i miasta, stawiające owe przestrzenie w roli symbolu

14 A. Witkowska, R. Przybylski, *op. cit.*, s. 247.

15 A. Mickiewicz, *Oda do młodości*, s. 63.

16 J.I. Kraszewski, [O wieku młody...], [w:] idem, *Poezje zebrane*, s. 49.

17 A. Mickiewicz, *Oda do młodości*, s. 63.

18 J.I. Kraszewski, [O wieku młody...], s. 49.

19 *Ibidem*.

20 A. Mickiewicz, *Oda do młodości*, s. 63.

21 T. Budrewicz, *Kraszewski – przy biurku i wśród ludzi*, Kraków 2004, s. 20, cyt. za: M. Piekarski, *Józefa Ignacego Kraszewskiego życie i dzieła*, Lwów 1912, w. 11-12.

dobra i zła czy też opozycji Arkadii i Babilonu. J. Bachórz podkreśla, że wiersze służyły autorowi *Powieści bez tytułu* do wyrażania wewnętrznych pragnień oraz osobistych sądów.

Wierszem też streszczał swoje marzenie o patriarchalnym ładzie ludzkim na tradycyjnej wsi prowincjonalnej, w której – jak sądził – natura i historia spletały się ongiś w harmonijną całość, naruszoną teraz i popsutą (*Wioska. Sielanka*, 1895)²².

W utworze z 1825 roku zaliczanym do elegii odeskich, jakim są *Dumania z odjazdu*, Mickiewicz snuje spontaniczną wypowiedź intymno-elegijną, w której wspomina między innymi dziecinne strony opuszczane z młodzieńczym żalem za najbliższymi, dokonując kontrastowego zestawienia z miastem, z którego wyjeżdżał bez pożegnania, nie uroniwszy łzy.

Szczególnie ostro uświadamiana będzie przez Mickiewicza dola wygnańca, dla którego obca pozostaje i rzeczywistość Zachodu, i własna emigrancka społeczność, pełna rozrachunków, nienawiści, owych „potępińczych swarów”, wedle określenia z *Epilogu*. Dlatego między innymi pojawi się tak wiele zatrucia klęską²³.

Kraszewski śpiewa pieśń pochwalną na cześć wsi, podkreślając jej naturalność, zgodność z naturą oraz piękno kryjące się w prostocie przeciwstawionej wielkomiejskiemu zepsuciu.

[...] Miasto to kupa gruzu, skrzydłami szatana
 Pokryta i zgnilizną złocistą nadziana –
 [...] Precz z miastem! Komu w piersi serce młode bije,
 Wsią tylko wyżyć może, na wsi wszystko żyje!
 [...] To rozmyślania wątek, to małeńki światek –
 Po cichu, a nieśmiałym językiem do ciebie
 Mówi o Bogu, człeku, przyszłości i niebie²⁴.

Podsumowując poezje dotyczące tematyki wiejskiej, Z. Sudolski kwituje: „To rozumienie wsi i wyraźne opowiedzenie się po stronie ludowo-demokratycznych tendencji literatury krajowej czyni nam również bardzo bliską poezję Kraszewskiego”²⁵.

O ojczyźnie

Pomimo nieprzychylniej opinii Z. Sudolskiego na temat ogólnego kształtu poezji J.I. Kraszewskiego, która w jego przekonaniu jest zbyt mało wyrazista na tle ogromnej konkurencji poetów romantycznych, badacz stwierdza, że o atrakcyjności niektórych

22 J. Bachórz, *op. cit.*, s. 458.

23 A. Witkowska, R. Przybylski, *op. cit.*, s. 303.

24 J.I. Kraszewski, *Wioska*, [w:] idem, *Poezje wybrane*, s. 79.

25 Z. Sudolski, *op. cit.*, s. 12.

utworów decyduje duża doza autentyzmu, widoczna szczególnie w poezjach utrzymanych w konwencji patriotycznej:

Warto do tego dodać, że w tych fragmentach, w których dochodzi również do głosu autentyczne, silne przeżycie, wyrażające się w tęsknocie za krajem, ukazujące ogrom ludzkiego cierpienia potrafi Kraszewski wzruszyć i prawdziwie zainteresować²⁶.

Kraszewski nawiązuje bezpośrednio do *Inwokacji* z księgi pierwszej *Pana Tadeusza* w wierszu o incipicie [*Polsko, ojczyzno moja...*]. Jak zwraca uwagę Z. Sudolski:

Nadal wybijającym się akcentem jest umiłowanie ziemi ojczystej, jej niepowtarzalnego piękna, powraca niesłabnąca tęsknota za nią [...]. Tułacze stają się ziarnem bożym rozsianym po świecie zgodnie z wyższą boską mądrością, stąd całkowite poddanie się jego woli [...]²⁷.

A. Mickiewicz

Litwo! Ojczyzno moja! ty jesteś jak zdrowie;
Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie,
Kto cię stracił. Dziś piękność twą w całej
ozdobie

Widzę i opisuję, bo tęsknię po tobie²⁹.

J.I. Kraszewski

Polsko, ojczyzno moja, męczennico święta [...].
[...] Tyś jest jak posąg, dłonią wyciosany bożą,
Który po wiekach z ziemi kopacze wyróża!²⁸

Poeci romantyczni snują pieśń pochwalną na cześć utraconej ojczyzny, podkreślając jej piękno, świętość, matczyną miłość oraz wskazując okrucieństwa, jakie musi ona znieść z ręki nieprzyjaciół. O ile Mickiewicz skupia się na wyliczaniu reminiscencyjnych przymiotów utraconej ojczyzny, o tyle Kraszewski kładzie nacisk na świętość państwa, które cierpi za grzechy swoich dzieci – narodu polskiego – niczym Chrystus na krzyżu. Widać tu zatem wpływy mesjanistyczne charakterystyczne dla twórczości Mickiewicza szczególnie zauważalne w *Księgach narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego*.

Witaj mi, męczennico! przez wroga i syna
Skrępowana, zelżona, szarpana, wyklęta!
Tysiącem bólów Twoja okupiona wina –
Ty dzisiaj krzyżowana – Ty dziś jesteś święta!³⁰

Warto zwrócić uwagę, że w utworach Kraszewskiego przejawiały się echa myśli filozoficznej Herdera i Hegla, ukazane jednak w innym charakterze, gdyż, według systemu myślowego pisarza, wytwory ludzkie tak samo jak narody są nietrwałe, ukierunkowane wedle kontinuum czasowego, decydującego o zastępowaniu jednego narodu przez inny. Jak wyjaśnia J. Bachórz, myśl ta stanowi w pieśni *Anafielas* swoistą genealogię do

²⁶ *Ibidem*, s. 8.

²⁷ Z. Sudolski, *op. cit.*, s. 18.

²⁸ J.I. Kraszewski, [*Polsko, ojczyzno moja*], [w:] idem, *Poezje wybrane*, s. 110.

²⁹ A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, Warszawa 1980, s. 9.

³⁰ *Ibidem*.

Mickiewiczowskiej epopei, w której następuje kontynuacja tradycji Wielkiego Księstwa Litewskiego i dawnej Litwy³¹.

Motyw ten kontynuuje Bolesławita w kolejnych dwóch wierszach o bardzo podobnym tonie, a mianowicie w [*Ziemi lechickiej*] i utworze *Ziemi!*, budując dwa nieco różniące się obrazy Polski. Łączy je jednak miłość do rodzinnej ziemi, tęsknota za krajem, ból spowodowany rozłąką oraz silna potrzeba upamiętnienia tego, co zostało utracone. W pierwszym wierszu podmiot liryczny ukazuje nam figurę ojczyzny-matki splamionej krwią i pełnej smutku, dokonując jej sakralizacji.

Ziemi lechicka, matko moja święta,
Krwia ofiar użyźniona; kto pod włoskim niebem
Za twoją twarzą smutną, za razowym chlebem
Nie tęsknił i nie płakał, kto cię nie pamięta –
Niech jego pamięć będzie u braci przekłeta! [...]
Ale urok w nim taki, tak ciągnie z daleka,
Że od szczęścia na twoje żałości ucieka
Czyja się tu do życia otwarła powieka³².

W drugim zaś przywołuje mickiewiczowskie krajobrazy arkadii („Miodem i mlekiem pierś twoja nabiera”), wyjątkowo pięknej oraz umiłowanej przez Boga. Co ciekawe, pojawia się tu, zaczerpnięty po raz kolejny z *Inwokacji*, motyw posługiwania się kolorem (złotem, srebrem i zielenią), mający za zadanie dodatkowo podkreślić elementy arkadyjskie.

A. Mickiewicz

[...] Tymczasem przenoś moją duszę utęsknioną
Do tych pagórków leśnych, do tych łąk **zielonych**,
Szeroko nad błękitnym Niemnem rozciągnionych;
Do tych pól malowanych zbożem rozmaitemm,
Wyzlacanych pszenicą, **posrebrzanych** żytem [...]³³.

J.I. Kraszewski

Ziemi lechicka... ziemi ukochana,
Jakżeś ty ślicznie przez Boga ubrana... [...]
Złocistą falą płyną pola twoje...
Srebrnymi wstęgi wiją wód twych zdroje...
Pagórki **zieleni** okrywa [...]³⁴.

Tęsknotę za krajem wyraża Mickiewicz przede wszystkim w *Sonetach krymskich*, które zestawiają silne emocje podmiotu wywołane egzotycznymi widokami z wewnętrznym żalem za ojczyznę, co trafnie ujął Czesław Zgorzelski słowami:

przebieg tej historii należałoby sprowadzić do ścierania się dwu głównych doznań w życiu wewnętrznym „podróżnego”: z jednej strony najintensywniejsze emocje zachwytu i podziwiania, a z drugiej – ściszone, w głąb serca wciśnięte, ale raz po raz boleśnie dominujące uczucie tęsknoty do ziemi rodzinnej³⁵.

31 J. Bachórz, *op. cit.*, s. 457.

32 J.I. Kraszewski, [*Ziemi lechicka*], [w:] idem, *Poezje wybrane*, s. 107.

33 A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, s. 9.

34 J.I. Kraszewski, *Ziemi!*, [w:] idem, *Poezje wybrane*, s. 108.

35 C. Zgorzelski, *Wstęp*, [w:] A. Mickiewicz, *Wybór poezyj*, t. 2, s. XXVI.

W liryku z lat sześćdziesiątych dokonuje Kraszewski trawestacji utworu Mickiewicza *Do H*** Wezwanie do Neapolu*, będącego parafrazą pieśni *Mignon* Goethego. O ile utwór polskiego wieszczka oparty został na zasadach harmonii, paralelizmów i śpiewności lirycznej w celu pokazania majestatu i piękna krajobrazu włoskiego, to wiersz *Do**** autora *Latarni czarnoksiężskiej* przekształca jeden z najpiękniejszych wierszy miłosnych w elegię. Sytuacja liryczna utworu ulega zmianie poprzez konotacje historyczne – wydarzenia poprzedzające tragedię roku 1863. Kraszewski wzywa pielgrzymów i tułaczy, aby powrócili z południa do kraju. Kontrast przejawia się najsilniej w zestawieniu dwu krajobrazów: pięknej egzotyki krajobrazu włoskiego i katastroficznej w tonie obrazu ojczyzny. Poeci operują odmiennymi zestawami barw. W przypadku Mickiewicza jest to pełne przepychu złoto i biel, podczas gdy Kraszewski wybiera funeralną szarość i czerń, które podkreślają krajobraz państwa w żałobie.

A. Mickiewicz
Znasz-li ten kraj,
Gdzie cytryna dojrzewa,
Pomarańcz blask
Majowe złoci drzewa?³⁶

J.I. Kraszewski
Znasz-li ten kraj, gdzie kwitną
Nad grobami piołuny?
Gdzie niebo twarz błękitną
W szare kryje całuny?³⁷

Śmierć i przemijanie

Kwestia śmierci jawi się – nie tylko w utworach Kraszewskiego, ale i u twórców całej generacji romantycznej – jako nieodzowna część istnienia, cel nieznaney podróży, jaką jest ludzkie życie. Zdaniem Marii Janion „Romantycy byli szczególnie zainteresowani wszelkimi pograniczami istnienia, zwłaszcza między życiem a śmiercią”³⁸. Zdaniem Pawła Wojciechowskiego: „Poezja Bolesławity wkomponowuje się w romantyczny paradygmat tanatologiczny, albowiem ukazuje, obnaża komponent tanatyczny imaginacji jej autora, pobrzmiewający w tej liryce”³⁹. Twórczość liryczna Kraszewskiego pełna jest paradoksów i nieścisłości. Z jednej strony ewokuje pochwałą życia rozumianego jako świętość i najcenniejszy dar, z drugiej zaś ukazuje marność losu ludzkiego, który przynosi wyłącznie cierpienie. Na zainteresowanie zasługuje to, że cierpienie wedle myśli Kraszewskiego zyskuje rangę wartości – jak stwierdza P. Wojciechowski – „Ucieczka przed nim sprawia, że istnienie staje się zdekompletowane, niedomknięte, jedynie monadyczne”⁴⁰. Należy jednak podkreślić, że cierpienie i myśli zaprzeczające wartości

36 A. Mickiewicz, *Do H***. Wezwanie do Neapolu*, [w:] idem, *Wybór poezyj*, t. 2, s. 211-212.

37 J.I. Kraszewski, *Do****, [w:] idem, *Poezje wybrane*, s. 84.

38 M. Janion, *Projekt krytyki fantazmatycznej*, [w:] eadem, *Projekt krytyki fantazmatycznej*, Warszawa 1991, s. 10.

39 P. Wojciechowski, *Prawda węzła. O twórczości poetyckiej Józefa Ignacego Kraszewskiego*, [w:] *Kraszewski i wiek XIX. Studia*, red. A. Janicka, K. Czajkowski, P. Kuciński, Białystok 2014, s. 454.

40 *Ibidem*, s. 455.

życia nie są przejawem potrzeby wyższej, przez którą rozumiem poświęcenie w imię narodu czy idei, a są wyłącznie „niezauważalnym aktem jednostkowego tragizmu”⁴¹.

Żal za utraconą przeszłością widać w wierszu *Pijany*, w którym podmiot cierpi z powodu nieuniknioności śmierci, z którą nieodłącznie wiąże się przemijanie. Motyw *vanitas* został przedstawiony za pomocą opowieści bohatera lirycznego, który usiłuje wykorzystać każdą chwilę spędzoną na ziemi, aby zaznać szczęścia, ponieważ nie ma pewności co do tego, co przyniesie jutro. Maria Kalinowska badała to zagadnienie pod kątem twórczości Mickiewicza, formułując wśród założeń swojego artykułu pytanie o „refleksję rozpiętą między samotnością i wspólnotą egzystencją poety romantycznego”⁴². Wymowny tytuł, jakim jest *Żal przeszłości* (1837), również podejmuje problematykę przemijania, którą poeta ubrał w słowa: „Boś nigdy swej przeszłości nie żegnał ze łzami”⁴³. Motyw ten realizował Mickiewicz między innymi w *Sonetach krymskich*: „toteż jest bohater *Sonetów krymskich* typem bajronicznym, gorzko doświadczonym, któremu stale towarzyszy pamięć utraconej przeszłości”⁴⁴. Prawodawca polskiego romantyzmu zestawiał potęgę natury i jej niezmiennosc z istotą życia człowieka, którego zadaniem jest „płynąć, płynąć, płynąć”⁴⁵. Jak zauważa A. Witkowska: „Podróżny – jest romantycznym wojażerem o «chorym» sercu i duszy podatnej torturze pamięci”⁴⁶. Ową tematykę podejmuje Kraszewski we fragmencie *Anafielas – [Nad Niemnem, nad Wilią...]* – gdzie snuje refleksję na temat życia ludzkiego, prezentując bieg natury, na który nie mają wpływu żadne ludzkie uczucia czy pragnienia.

[...] wnuki po dziadach u ich stóp się poją,
I wiosną po zimie, i lato za wiosną,
Przechodzą, przelecą – zawsze wody wodą,
Płynęły jak płyną, ku morzu się wiodą [...]
A wody tak płyną, jak od wieków były [...]⁴⁷;
[...] Tak i życie nasze, na łzach, czy weselu,
Płynie jak te wody, do grobu – do celu!⁴⁸

Zainteresowanie Kraszewskiego tematyką przemijania ludzkiego życia i śmierci wiąże się z jego wewnętrzną potrzebą poznania odpowiedzi na nurtujące go kwestie egzystencji – organizacji świata – potrzebą typową dla jednostki wieku XIX. Powiązania

41 T. Kostkiewiczowa, *Poezja i czułe serce*, [w:] *Studia romantyczne. Prace poświęcone VII Międzynarodowemu Kongresowi Słowistów*, red. M. Żmigrodzka, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973, s. 189.

42 M. Kalinowska, *Mowa i milczenie – antynomie samotności romantyka. (Uwagi o kilku utworach Mickiewicza)*, [w:] *Styl zachowań romantycznych. Propozycje i dyskusje sympozjum*, Warszawa 6-7 grudnia 1982 r., red. M. Janion, M. Zielińska, Warszawa 1986, s. 393.

43 J.I. Kraszewski, *Żal przeszłości*, [w:] idem, *Poezje*, t. 1, s. 4.

44 A. Witkowska, R. Przybylski, *op. cit.*, s. 269.

45 A. Mickiewicz, *[Nad wodą wielką i czystą...]*, [w:] idem, *Wybór poezji*, t. 2, s. 344.

46 A. Witkowska, R. Przybylski, *op. cit.*, s. 270.

47 J.I. Kraszewski, *[Nad Niemnem, nad Wilią]*, [w:] idem, *Poezje wybrane*, s. 54.

48 *Ibidem*.

te dotyczą zagadnienia estetycznej postawy romantyków. Kwestia bytu staje się również głównym tematem utworów zatytułowanych w formie retorycznych pytań (*Czemu?* oraz *W co wierzę?*). Jak wyjaśnia H. Bursztyńska:

Wedle niej świat nie był do końca poznawalny; niemożliwy do ogarnięcia uczuciem i rozumem na skutek swej niespójności i rozbicia. Powołanie racjonalnej argumentacji dla jego objaśnienia staje się chybionym zabiegiem, bowiem nie podlega rozumowej analizie. Podobnie i w lirykach Kraszewskiego, rzeczywistość jest pozbawiona ładu. Jej duchowość objaśnia się za pośrednictwem historii osobowości „ja” lirycznego. Na jego zaś pełny portret składają się objawy destrukcji i niemocy, inercji i rezygnacji⁴⁹.

Kraszewskiego wizje śmierci łączą się nierozzerwalnie z bólem związanym z utratą tego, co minione. Koniec życia otwiera drogę do poznania prawdy, zabierając w zamian całe doświadczenia życiowe, za którymi poeta-wrażliwiec płacze z utęsknieniem. Tanatyczne rozumowanie prowadzi poetę-Kraszewskiego do odnajdowania owych analogii w zaświatach, kryjących odpowiedź zagadki na temat istnienia i wszechświata. Przywodzi to na myśl platońskie przekonanie o świecie idei, na myśl spotkania z którym odczuwa poeta stan eudajmonii. Utwór *Śmierć* kontynuuje uprzednio zarysowany sposób myślenia poety, który jasno stwierdza:

[...] Tyś nie jest śmiercią, tyś jest życiem nowem,
Ale cię człowiek złem oplamił słowem,
Uczył strasznym, ażeby duch żywy,
Nie pragnął z ziemi ulecieć... szczęśliwy!⁵⁰

Obawy i nadzieje przedstawione w [*Czegóż w świecie nie żałuję...*] związane z przyszłością rozbijają się przy zderzeniu z rzeczywistością, prowadząc do utyskiwań za „ciemni umarłymi”⁵¹. Zdaniem Z. Sudolskiego: „Ten akcent zadumy nad przeszłością pozwala młodemu jeszcze poecie wprowadzić do swej twórczości typowo romantyczną refleksję o przemijaniu wszystkiego, co ludzkie”⁵².

[...] Ach! bo wszystko, wszystko drogie,
Co minęło nieścignione...
Ach! bo wszystkie wczoraj błogie,
Wszystkie jutra w cień wieńczone!⁵³

Mianem podsumowań życiowych Mickiewicza określa się lirykę lozańską⁵⁴, którą C. Zgorzelski dzieli na dwa kierunki. Pierwszy z nich traktowany jest jako człowie-

49 T. Kostkiewiczowa, *op. cit.*, s. 183.

50 J.I. Kraszewski, *Śmierć*, [w:] idem, *Poezje wybrane*, s. 112.

51 Idem, [*Czegóż w świecie nie żałuję...*], [w:] idem, *Poezje wybrane*, s. 55.

52 Z. Sudolski, *op. cit.*, s. 10.

53 J.I. Kraszewski, [*Czegóż w świecie nie żałuję...*], s. 55.

54 Te wiersze nie zostały opublikowane za życia Kraszewskiego i można je zestawiać wyłącznie hipotetycznie.

czy rozrachunek poety patrzącego wstecz na swoje losy z perspektywy osoby dojrzałej⁵⁵. Drugi zaś „to odczucia, myśli i sugestie człowieka, który poczyną już dostrzegać, przeczuwać lub w «widzeniach» mistycznych doznawać możliwości zaświatowych przeżyć”⁵⁶. Dwoistość patrzenia na wartość życia ludzkiego jest widoczna również u Kraszewskiego w wierszach refleksyjno-filozoficznych.

W wierszach z lat czterdziestych i pięćdziesiątych wszystko jawi się jako marność, traci przy bliższym poznaniu, mając piękem pozornym w utworze *Żale i łzy* (1845).

[...] Na próżno, wszystko na próżno!
 [...] Złotem się lśniło z daleka,
 Co z bliska słomą i gnojem;
 Anioł się mieni w człowieka,
 Rozkosz zrobiła się zgnojem;
 Przyjaciel stanął za wroga,
 Kochanka życie ssie z niego [...]”⁵⁷.

W wierszu *Tułactwo* Kraszewski prezentuje własne obawy o miejsce pochówku, narzeka na krętą drogę życiową, która kieruje go w coraz to inne miejsca. Negatywne doświadczenia młodego pisarza prowadziły do odizolowania się od świata, co zaowocowało wierszami poświęconymi tematyce samotności i odrzucenia. Nie jest to zjawisko nowe, ponieważ Mickiewicz również oddawał się zadumie nad tym zagadnieniem, na co wskazuje Maria Kalinowska.

Można zatem powiedzieć, że refleksja Mickiewicza nad samotnością i nad mową skupia w sobie i ujawnia jedną z najgłębszych tajemnic tej twórczości, to znaczy pytanie o sposób, w jaki współlistnieje w niej człowiek prywatny i człowiek społeczny; świadek egzystencji, to jest wszystkiego, co w pojedynczym człowieku jest niepowtarzalne i osobne⁵⁸.

W sonecie *Do samotności* pozwala nam Mickiewicz wkroczyć w strefę intymnych wyznań wyrażanych z żalem prezentowanym, jak zauważa C. Zgorzelski, „głosem człowieka zmęczonego rozterką, rozdwojonego sprzecznymi pragnieniami, tęskniącego do ukojenia swej udręki w spokoju, w samotności, w uciszeniu wewnętrznym”⁵⁹.

Kraszewski obdarzył podmiot liryczny swoich wierszy niesamowitą wrażliwością – wrażliwością poety, który w utworze *Żal przeszłości* (1837) skarży się odbiorcy: „Bo ci nigdy serce nie pękało, za poety marzeniami”⁶⁰. Bohater ubolewa nad własnym losem. Zasmuca go szczególnie zderzenie górnolotnych marzeń poety z szarą rzeczywistością, która wymaga porzucenia dumań na rzecz codziennych problemów. Kraszewski stanął

55 C. Zgorzelski, *Wstęp*, s. CV.

56 *Ibidem*.

57 J.I. Kraszewski, *Żale i łzy*, [w:] idem, *Poezje wybrane*, s. 57-58.

58 M. Kalinowska, *op. cit.*, s. 393.

59 C. Zgorzelski, *Wstęp*, s. LXXXVI.

60 J.I. Kraszewski, *Żal przeszłości*, [w:] idem, *Poezje*, s. 4.

w obliczu dwudzielnosci pragnienia jako potrzeby nurtujacej, lecz niemozliwej do zrealizowania. Badaczka przywołuje słowa Konrada:

Samotność – cóż po ludziach, czym śpiewak dla ludzi?
Gdzie człowiek, co z mej pieśni całą myśl wysłucha,
Obejmie okiem wszystkie promienie jej ducha? [...] ⁶¹.

Skrajnym przykładem takiego zachowania jest „najczarniejszy” utwór *Do nowo narodzonego* (1833), w którym Kraszewski przedstawił postawę radykalnej wzdargy wobec życia. Zdaniem J. Bachórze, wiersz jest przykładem „zadłużenia u pesymistów” z wczesnej fazy romantyzmu⁶². Należy postawić hipotezę, czy owo spojrzenie mogło stanowić podstawę powstania wielu powieści o artyście, poświęconych zmaganiom jednostek wybitnych ze światem. Autor *Poety i świata* formułuje stwierdzenie, że egzystencja na ziemi nie jest niczym innym jak cierpieniem, które usiłujemy zagłuszyć różnymi sposobami, chwytając się ulotnych przyjemności, takich jak fałszywa miłość czy nieszczerza przyjaźń. *Nowo narodzony* niczym Gustaw – bohater powieści *Poeta i świat* z 1839 roku utrzymanej w konwencji romantycznej – zostaje namaszczony łzą, która towarzyszyć będzie mu do końca jego dni straconych na dumaniach, kontemplacji oraz tęsknocie za rajem utraconym – niebem. Dlatego też poeta wypowiada nakaz, będący jedynym skutecznym rozwiązaniem, wyjściem z beznadziejnego położenia.

[...] Unikaj życia, szczęścia i nędzy,
Umrzyj – o! umrzyj co prędzej!⁶³

Poezja stanowiła dla Kraszewskiego rodzaj odskoczni, pozwalała mu wyrazić to, czego nie była w stanie udźwignąć powieść. Tematy szczególnie istotne z jego punktu widzenia znajdowały ujście w rymach, w których: „poruczał swoją gorycz i mizantropię, swoją zgrzyotę i zwątpienie o szczęściu”⁶⁴.

„Dwa słowa”

Nie był Kraszewski jednak zupełnym melancholikiem czy też zatraconym desperatem. W jego lirykach, oprócz fatalistyczno-filozoficznych rozważań nad śmiercią, które oczywiście zajmują sporo miejsca wśród jego poezji, znajdziemy również utwory oscylujące wokół zagadnienia miłości, rozumianej zarówno jako ludzkie przekleństwo, jak i jedyna rozkosz będąca rodzajem wybawienia.

⁶¹ M. Kalinowska, *Mowa i milczenie...*, s. 402-403, cyt. za: A. Mickiewicz, *Dziady*, część III, [w:] *Dzieła*, Wydanie Jubileuszowe, t. 3, Warszawa 1955, s. 158.

⁶² J. Bachórz, *op. cit.*, s. 457.

⁶³ J.I. Kraszewski, *Do nowo narodzonego*, [w:] idem, *Poezje wybrane*, s. 27.

⁶⁴ J. Bachórz, *op. cit.*, s. 457.

Romantyzm – jak powszechnie wiadomo jest epoką dywergencji, dobą szczególnego zainteresowania wszelkimi antynomiami. Romantyczny horyzont poetycki jest sferą rozważań mortalistycznych, a jednocześnie wypełniają go dociekania dotyczące miłości. Koegzystowanie tych dwóch toposów wypływa z obecnej w refleksji romantycznej próby przewycięzania antynomii miłości i śmierci. Poza tym miłość stanowi oręż wobec egzystencjalnej kruchości⁶⁵.

Nieprzypadkowo romantyczni kochankowie słyną z werterycznych samobójstw spowodowanych zawodem miłosnym, gdyż – warto tutaj przywołać spostrzeżenie Marty Piwińskiej – „miłość romantyczna wiąże się ze śmiercią”⁶⁶. Z jednej strony spotykamy się w dziełach wieku XIX z erotykami pełnymi uniesień i wrażliwości, z drugiej zaś stajemy się świadkami bólu i rozpacz. U podłoża jednego i drugiego zachowania leży to samo uczucie – miłość.

Najsilniejsze uczucie staje się punktem kulminacyjnym każdej biografii romantycznej. Posłużyło ono Mickiewiczowi między innymi do uzupełnienia portretu głównego bohatera *Dziadów*. Życie miłosne samego wieszczka również znalazło odzwierciedlenie w lirykach. Poeta niejednokrotnie tworzy obraz kochanki-anioła lub też rozpacza z powodu utraconej kobiety. Kategorię miłości prezentuje manifest romantyczny *Romantyczność*, w której przenikają się dwa światy – doczesny i pozaziemski. Kraszewski we wczesnych latach prezentował bajroniczne wersje wierszy miłosnych, aby odstąpić od nich nieco wraz z nadejściem wieku dojrzałego. Gustaw – bohater IV części *Dziadów*, podobnie jak podmiot liryczny wierszy poety drugiego pokolenia romantyków – zestawia nierozzerwalnie miłość z cierpieniem.

W „czarnym” wierszu *Do nowo narodzonego* pisze Kraszewski o kobiecie jako o najgorszym wcieleniu obłudy tego świata:

[...] Tutaj nie ma miłości, jedna miłość – w niebie!
 Nie wierz nikomu, nie wierz najbardziej kobiecie.
 Ona! – to fałsz wcielony, z uśmiechem na twarzy
 Kłamie u stopni ołtarzy [...] ⁶⁷.

W podobnej tonacji zostaje utrzymany wizerunek kobiety w wierszu *Żale i łzy* (1845), w którym to „anioł się mieni w człowieka, [...] kochanka życie ssie z niego”⁶⁸.

Tęsknotę za silną potrzebą miłości wyrażają wiersze Kraszewskiego pochodzące z powieści *Poeta i świat*. Przywołując stwierdzenie M. Piwińskiej – „Miłość romantyczna miała dawać poczucie nieskończoności i z niego – wbrew poczuciu rzeczywistości – czynić fundament ludzkiego życia”⁶⁹. Mickiewiczowskie tony, silnie widoczne

65 P. Wojciechowski, *op. cit.*, s. 460.

66 M. Piwińska, *Miłość romantyczna*, Kraków-Wrocław 1984, s. 544.

67 J.I. Kraszewski, *Do nowo narodzonego*, [w:] idem, *Poezje wybrane*, s. 26.

68 Idem, *Żale i łzy*, [w:] idem, *Poezje wybrane*, s. 57-58.

69 M. Piwińska, *op. cit.*, s. 524.

w całej powieści z 1839 roku, przywołują niedościgniony archetyp wybranki idealnej, kobiety-anioła. Podmiot liryczny wiersza *O mój aniele* nazywa oblubienicę motylem, przyjacielem duszy i aniołem, z którym pragnie spędzić życie na ziemi i w niebie. Pieśń poety wydaje się poszukiwać doznań ze sfery *sacrum*, jednak koleje losu Gustawa z owej powieści toczą się inaczej. Ukochana Maria okazuje się zwykłą kobietą z krwi i kości, pełną wad wcześniej niedostrzeganych przez młodzieńca, który prędko ulokował uczucia w innym obiekcie – pięknej Łucji.

Miłość [...] rozważał Kraszewski nie tylko jako wielki wzlot ducha, święty dar nieba, lecz także jako funkcję oczywistą wpisania człowieka w naturę, podlegania jej prawom i nakazom. Miłość jest więc jednym z przejawów wszelkiego życia, jej wpisanie w prawa natury powoduje, że stanowi siłę „ciemną” w życiu człowieka – rodzi nie tylko szczęście, ale – znacznie częściej – także cierpienie⁷⁰.

Nie był jednak Kraszewski konsekwentny w swych wizjach miłości. Przewagę w poezjach Bolesławy uzyskiwała skłonność do łączenia motywów *eros* i *tanatos*. Dostrzegamy w twórczości młodego pisarza również wiersze pochwalne tego uczucia. Jawi się ono jako pierwiastek boski, pierwszy raz okazany przez Stwórcę wobec człowieka, następnie przekazany mu niejako pod opiekę ze względu na to, że jest ono „skarbem żywota”⁷¹. Miłość, podniesiona jest do rangi wartości najwyższej, zapewnia szczęście, lecz jednocześnie sprawia, że nie jest ona osiągalna dla tego, kto jej nie zaznał.

[...] Odtąd szczęśliwy na ziemi,
Szczęśliwy tak, jak w niebie,
Kto wyrzekł usta swemi:
– Kocham ciebie!

[...] Bo nie ma na ziemi i w niebie,
Ludzka i aniołów mowa,
Dwóch słów, nad te słowa:
– Kocham ciebie!⁷²

Inklinacje do wiązania miłości ze śmiercią wywodzą się z przekonań życiowych i filozoficznych Kraszewskiego, wedle których hipoteza o ich istotności znajduje uzasadnienie w całej twórczości pisarza. Nie odstępują one od założeń romantycznych, przeciwnie – prezentują programowe założenia epoki.

*

⁷⁰ P. Wojciechowski, *op. cit.*, s. 461, cyt. za: S. Burkot, *Kobieta emancypacyjna i „sprawy fatalne” w twórczości Kraszewskiego*, [w:] *Kraszewski – pisarz współczesny*, red. E. Ihnatowicz, Warszawa 1998, s. 148.

⁷¹ J.I. Kraszewski, *Dwa słowa*, [w:] idem, *Poezje wybrane*, s. 28.

⁷² *Ibidem*.

Prezentuje twórczość Kraszewskiego relację człowiek–uniwersum, łączy pierwiastek ludzki z transcendentnym, próbuje antycypować przyszłość na podstawie praw niezmiennych, a także wykazuje predylekcje do rozstrzygania sprzeczności nostalgiczno-filozoficznych, nie zapominając jednocześnie o złożoności makrokosmosu. Zdaniem H. Bursztyńskiej:

W sensie ogólniejszym są poezje Kraszewskiego ilustracją wewnętrznej biografii generacji, która w zaprzeczaniu ówczesnego porządku domagała się tolerancji dla swej odmienności. [...] Osadzony w nim bohater, wobec niemożności sfinalizowania spraw prywatnych, jest narażony na niezawinione cierpienie⁷³.

Pozostaje jeszcze rozstrzygnąć, kim był dla Kraszewskiego Mickiewicz. Pierwszy wieszcz stał się nie tylko symbolem romantyzmu, wzorem do naśladowania czy autorytetem. Twórczość Mickiewicza stanowiła wzór, do którego autor *Powieści bez tytułu* usiłował się odnosić, a nawet dorównać. Wiersze wieszcza stały się wyrocznią dobrego stylu, motywacją do pracy, a także wyrażały nadzieję, jaką Kraszewski wiązał z młodymi pokoleniami traktującymi Mickiewicza jako wzór w obliczu obaw przed pozytywistyczną mechanizacją myślenia. Rola Mickiewicza w twórczości pisarza z Romanowa jest bezdyskusyjnie ogromna. Przedstawiciel drugiej generacji romantyków nie tylko wzorował się czy tworzył parafrazy utworów Mickiewicza, ale także decydował wchodząc z nim w wartościowy i dziewiętnastowieczny dialog godny prawdziwego wieszcza.

Poezje Kraszewskiego stanowią zatem jeden z wielu dokumentów mentalności wieku XIX, realizują założenia programowe romantyzmu, odwołują się do twórczości Mickiewicza (również jej szlif i stylu), z którą należy się mierzyć, ale także z którą można polemizować, a zarazem odkrywają to, co romantyczne, oraz oblicze samego pisarza.

LITERATURA CYTOWANA

- Bachórz J., *Józef Ignacy Kraszewski*, [w:] *Obraz literatury polskiej XIX i XX wieku. Literatura krajowa w okresie romantyzmu 1831-1863*, red. M. Janion, M. Maciejewski, M. Gumkowski, t. 3, Warszawa 1992.
- Budrewicz T., *Kraszewski – przy biurku i wśród ludzi*, Kraków 2004, cyt. za: M. Piekarski, *Józefa Ignacego Kraszewskiego życie i dzieła*, Lwów 1912.
- Bursztyńska H., *Józef Ignacy Kraszewski – poeta okresu romantyzmu (1838-1858)*, [w:] *W świecie literatury romantycznej*, red. W. Magnuszewski, Zielona Góra 1991.
- Janion M., *Projekt krytyki fantazmatycznej*, [w:] M. Janion, *Projekt krytyki fantazmatycznej*, Warszawa 1991.
- Kalinowska M., *Mowa i milczenie – antynomie samotności romantyka. (Uwagi o kilku utworach Mickiewicza)*, [w:] *Style zachowań romantycznych. Propozycje i dyskusje sympozjum, Warszawa 6-7 grudnia 1982 r.*, red. M. Janion, M. Zielińska, Warszawa 1986.
- Kostkiewiczowa T., *Poezja i czułe serce*, [w:] *Studia romantyczne. Prace poświęcone VII Międzynarodowemu Kongresowi Słowistów*, red. M. Żmigrodzka, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973.

73 T. Kostkiewiczowa, *op. cit.*, s. 189.

- Kraszewski J.I., *Poezje wybrane*, wybór i wstęp Z. Sudolski, współpr. U. Krzysiak, Warszawa 1988.
- Kraszewski J.I., *Poezje*, t. 1, Warszawa 1843.
- Mickiewicz A., *Pan Tadeusz*, Warszawa 1984.
- Mickiewicz A., *Wybór poezyj*, oprac. C. Zgorzelski, t. 1-2, Wrocław 1997.
- Piwińska M., *Miłość romantyczna*, Kraków-Wrocław 1984.
- Sudolski Z., *Kraszewski poeta*, [w:] J.I. Kraszewski, *Poezje wybrane*, wybór i wstęp Z. Sudolski, współpr. U. Krzysiak, Warszawa 1988.
- Witkowska A., Przybylski R., *Adam Mickiewicz*, [w:] A. Witkowska, R. Przybylski, *Romantyzm*, Warszawa 2001.
- Wojciechowski P., *Prawda węzła. O twórczości poetyckiej Józefa Ignacego Kraszewskiego*, [w:] *Kraszewski i wiek XIX. Studia*, red. A. Janicka, K. Czajkowski, P. Kuciński, Białystok 2014.
- Woźniakiewicz-Dziadosz M., *Inteligentka biografia romantyka*, [w:] M. Woźniakiewicz-Dziadosz, *Kraszewskiego wizje przeszłości i przyszłości*, Lublin 1997.
- Zgorzelski C., *Wstęp*, [w:] A. Mickiewicz, *Wybór poezyj*, oprac. C. Zgorzelski, t. 1-2, Wrocław 1997.

Mickiewicz – poeta w wierszach Józefa Ignacego Kraszewskiego

STRESZCZENIE: Artykuł przypomina o walorach twórczości poetyckiej Józefa Ignacego Kraszewskiego, którego współcześnie analizuje się głównie jako powieściopisarza. Celem autorki jest wskazanie dominujących cech liryki Kraszewskiego przy założeniu, że jest ona typowa dla okresu wczesnego romantyzmu. Punktem odniesienia są utwory prekursora polskiego romantyzmu – Adama Mickiewicza. Szkic zestawia teksty przedstawicieli pierwszego i drugiego pokolenia romantyków, wykazując elementy wspólne dla ówczesnej twórczości poetyckiej, a także wskazuje znaczenie twórczości Mickiewicza w dorobku jednego z najwybitniejszych powieściopisarzy XIX wieku.

SŁOWA KLUCZOWE: Mickiewicz – Kraszewski – poeta – wiek XIX.

Mickiewicz – the poet in Józef Ignacy Kraszewski's poems

SUMMARY: This article recalls the value of poetry by Józef Ignacy Kraszewski, who is contemporarily analyzed mainly as a novelist. The author's assumption is to present the dominant features of Kraszewski's lyric, assuming that it is typical for the period of early Romanticism. The reference point is works of Polish romanticism precursor – Adam Mickiewicz. The study matches texts written by the representatives of the first and the second generation of Polish romantics, showing both common elements of poetic output and the significance of the Mickiewicz's works in poetic achievements of one of the most remarkable novelist of the XIX century.

KEY WORDS: Mickiewicz – Kraszewski – poet – XIX century.